

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ RUS-TÜRK İLİŞKİLERİNDE
YEŞİL ORDU – ÇERKEZ ETHEM - MUSTAFA SUPHI VE ARKADAŞLARI ÜÇGENİ

İmren ARBAÇ¹

ÖZET

Yeşil Ordu Cemiyeti, Milli Mücadele döneminde bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından yakın arkadaşlarının katılımıyla kurulmuştur. Milli Mücadele'nin başarısı, o dönemde Sovyet Rusya'dan gelecek yardımlara bağlıdır. Sovyet Rusya'nın desteğini almak amacıyla, Mustafa Kemal Paşa'nın onayıyla kurulan bu Cemiyet, daha sonra İttihatçılar aracılığıyla Çerkez Ethem'in silahlı bir güç olarak cemiyete katılmasının sağlanmasıyla ciddi bir tehlike olarak görülmüştür. Rusya'da kurulan Türkiye Komünist Teşkilatı'nın başkanı olan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Türkiye'de Bolşevizm faaliyetlerini sürdürmek istemesi, Ankara Hükümeti'nin sol ideolojiyi kontrol altında tutma yönünde bir politika izlemesine neden olur. Mustafa Kemal'in onayıyla kurulan Yeşil Ordu Cemiyeti, Çerkez Ethem'in de bu Cemiyet'e katılmasıyla Bolşevizm faaliyetlerinde bulunması, üstelik bir de Bolşevik Taburu oluşturması ülke için çok büyük bir tehdit unsuru olarak görüldüğü için Mustafa Kemal'in onayıyla kapatılır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Ordu, Milli Mücadele, Çerkez Ethem, Mustafa Suphi ve Arkadaşları

RUSSIAN AND TURKISH RELATIONSHIP IN THE NATIONAL FIGHT AGAINST THE
GREEN ORDU - ÇERKEZ ETHEM - MUSTAFA SUPHI AND FRIENDS TRIANGLE

ABSTRACT

The Green Army Society was founded by Mustafa Kemal during the National Struggle with the participation of his close friends. At that time, the success of the National Struggle depended on air from Soviet Russia. Established with the approval of Mustafa Kemal Pasha, in order to obtain the support of Soviet Russia, this association was seen as a serious threat and ensured that the Circassian Ethem, via the Unionists, joined the association as an armed force. Mustafa Suphi, the president of the Communist Party of Turkey in Russia, and his friends' desires to maintain Bolshevism activities in Turkey caused the government of Ankara to pursue a policy of controlling the left factions. As a result, the Green Army Society, which had been established with the approval of Mustafa Kemal, was, too, closed with his approval. This was a direct result of the Bolshevism activities, the formation of the Bolshevik Tabur, and the notion of a Circassian Ethem threat to Turkey.

Keywords: Green Army, National Struggle, Circassian Ethem, Mustafa Suphi and Friends.

¹Yeditepe Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu Rusça Dil Sorumlusu, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Programı. imrenarbac@hotmail.com.

GİRİŞ

Mondros Mütarekesi sonrası İtilaf Devletlerinin Osmanlı topraklarını mütareke koşullarına aykırı davranarak işgal etmeye başlaması, bir kısım aydını, Batı emperyalizmine karşı savaş açtığını belirten sosyalist düşünceye doğru yöneltir. Anadolu ulusalcıları, bir taraftan Anadolu’da halkı örgütlemeye çalışırken diğer taraftan da Sovyet Rusya hükümetiyle gayri resmi ilişkiler kurmaya özen göstermişlerdir.²

Anadolu’da yapılacak bir devrimin Rusya’nın yardımını sağlayacağı ve Anadolu’da Batı emperyalizmine karşı büyük bir direnç oluşturacağı yönünde düşünceler ön planda yer almaktaydı.

17 Ekim Rus Bolşevik Devrimi’nin o yıllardaki itici gücüyle İttihatçı kadrolar, sol hareketlere ilgi duymaya başlamışlardır. Aynı dönemde (1920 yılında) Mustafa Suphi ve arkadaşları da Rusya da, Türkiye Komünist Fırkası’nı kurarak Anadolu’da Sovyet Rusya modeli bir yönetim için çalışmalara başlamıştır. Milli Mücadele döneminde kurulan Yeşil Ordu Cemiyeti söz konusu solcu faaliyetlerin bir kısmını oluşturur. Türkiye Komünist Teşkilatı’nın gelişimi, parti haline dönüşümü ve Türkiye’ye yönelik faaliyetlerinin tamamı Mustafa Suphi etrafında oluşturulur. Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Türkiye’de Bolşevizm faaliyetleri, Ankara Hükümeti’nin sol fikirleri kontrol altında tutma yönünde bir politika izlemeye yönlendirir.

Mustafa Kemal’in onayıyla kurulan Yeşil Ordu Cemiyeti, Çerkez Ethem’in de bu cemiyete katılmasıyla Milli Mücadele için ciddi bir tehdit unsuru oluşturması nedeniyle, söz konusu Cemiyet yine Mustafa Kemal’in onayıyla kapatılır.

Mustafa Kemal Paşa bağımsızlık savaşında Sovyet Rusya’ya karşı izlediği politikada tavrını siyasal ilişkilere “evet”, Bolşevizme “hayır” temeli üzerine oturtmuştu. Anadolu’da Bolşevik bir devrim yapılması özleminde olan kişilerin TBMM Hükümeti’ne karşı olduklarını bilen Mustafa Kemal, ülkenin içinde bulunduğu koşulları göz önünde bulundurarak açıktan açığa “komünizm ve Bolşevizme” tavrı almanın uygun olmadığını düşünmüştür. Ne olduğu bilinmeyen bu akıma karşı uygun önlem alınmadığı takdirde ise, ulusal bütünlüğün parçalanmasından endişe duyduğu için bu gidişatı önleyebilmek ve ayrıca sağlanmış olan ulusal bütünlüğü sürdürebilmek için sosyalist hareketleri denetim altına almaya karar verir ve Türkiye Komünist Fırkası adı altında bir partinin kurulmasına izin verir. Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa’ya verdiği gizli emirde, gizli komünist örgütlenmelerinin durdurulması için gerekli çalışmaların yapılmasını ister.³

Bu makalede; Yeşil Ordu Cemiyeti’nin kuruluşu ve sonrasında Yeşil Ordu Cemiyeti’nin kapatılarak Türkiye Komünist Fırkası’nın kurulması, Mustafa Kemal Paşa ve o günkü Hükümet çevreleri, Çerkez Ethem, İttihatçılar ve Sovyet Rusya’nın Anadolu’ya gönderdiği kişilerle olan ilişkileri ve Sovyet Rusya heyetiyle Anadolu’ya gelen Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Trabzon’da öldürülmeleriyle ilgili iddialar üzerine çalışılmıştır. Tüm bunların aydınlatılarak doğru algılanmasının, öncelikle Milli Mücadele tarihimiz açısından öneminin yanısıra, o dönemdeki Türk- Rus ilişkilerinin anlaşılması açısından da önemi büyüktür.

² İhsan Güneş, **Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s.165.

³ A.g.e., s.172.

1. YEŞİL ORDU CEMİYETİ

1.1. Yeşil Ordu Cemiyeti'nin Kuruluşu

Milli Mücadele yıllarında içinde bulunulan dönem içinde ortaya çıkan siyasi ortam, bazı oluşumları da beraberinde getirmiştir. Bunlar içinde vatanın kurtuluşuyla ilgili kafa yoran farklı görüşlere sahip bir takım siyasi gruplar da bu ortamda fikirlerini açıklama imkanı bulmuşlardır.

Milli Mücadelenin siyasi ortamında “Yeşil Ordu Cemiyeti” nin kuruluşu, amaçları, ilkeleri ve çalışmalarıyla faaliyette bulunduğu dönem içinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Yeşil Ordu'nun Ankara'da düzenli ordu birliklerine geçilmediği dönemde 1920 yılı içinde kurulduğu bilinmektedir. Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle kurulan bir cemiyet olarak kendini göstermiştir.

Milli Mücadelenin en buhranlı günlerinde sözü çok edilen Yeşil Ordu adı, Ankara'da henüz düzenli ordu kurulmadan önce (1920 ilkbaharında) oluşturulan bir teşkilat olmakla birlikte özellikle İttihatçı çevrelerce bir propaganda aracı olarak kullanılmaktaydı. İttihatçılar bu cemiyetin Mustafa Kemal'in onayıyla kurulduğunu kullanarak faaliyetlerini her gittikleri yerde Mustafa Kemal'in adını kullanarak genişletmişlerdir.

Bu cemiyeti ele almadan önce “Yeşil Ordu” adı ve çıkış noktası ile ilgili olarak genel bir açıklama yapmak gerekirse: Yunan asıllı Türk ve Fransız tarihçi Stefanos Yerasimos'a göre, Yeşil Ordu hareketi, Rusya'dan kaynaklanmaktadır. Bu hareket aslında Karadeniz kıyılarında *Soçi ve Suhum* yörelerinde baş gösteren Hıristiyan Rus köylü akımıdır.⁴

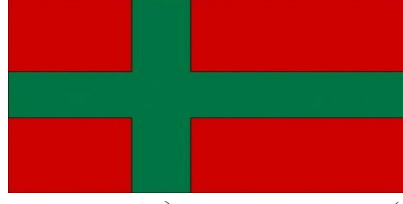
1919 baharında Denikin'in⁵ kuvvetlerine karşı başlayan ama rahatlarını kaçıran her şeye karşı olduğu gibi, Bolşeviklere karşı da gelişen bu akım sonradan yön değiştirmiştir. 1920 yılı başlarında sol kampa yaklaşmış ve Kuzeyden inen Kızıl Ordu ile birleşmiştir. Sancağı kırmızı zemin üzerinde yeşil haç olan bu akımın ne İslamlıkla ne de Kafkas ya da Anadolu Türkçülüğüyle bir ilişkisi vardır.⁶

⁴ **Suhum**, Abhazya Cumhuriyeti'nde Karadeniz kıyısında bulunan şehir. Abhazya Cumhuriyeti'nin başkentidir. Osmanlı dönemindeki adı **Sohumkale**'ydi. Sohum, liman ve tatil kenti olarak bilinir. Rusya 26 Ağustos 2008 yılında Güney Osetya ve Abhazya Cumhuriyetini tanıdıklarını ilan etmiştir.

[https://www.google.com.tr/search?q=soçi+abhazya+harita&lr=lang_tr&rlz=1C1LOQA_enTR713TR714&espv=2&biw=1056&bih=598&tbs=lr:lang\(16.11.2016\)](https://www.google.com.tr/search?q=soçi+abhazya+harita&lr=lang_tr&rlz=1C1LOQA_enTR713TR714&espv=2&biw=1056&bih=598&tbs=lr:lang(16.11.2016))

⁵ **Anton İvanoviç Denikin** Polonya asıllı Rusya İmparatorluğunda General ve Rus İç Savaşı sırasında öne çıkan Beyaz Ordu komutanlarından. 1918-1922 yılları arasında gerçekleşen Beyaz Terör'ün en önemli komutanlarından biridir.

⁶ Doğu Ergil, **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981, s.359.



Флаг сочинского народного ополчения (1919-1920)⁷
(Soçi Milli Milis Bayrağı) (1919-1920)



Üsteki Rusça haritada görüldüğü gibi şehrin orjinal adı *Suhum*' dur.

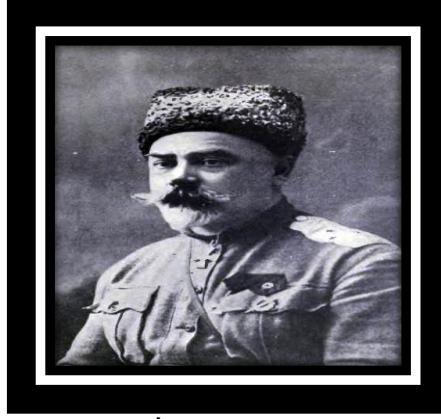


Türkçe haritada şehrin adı *Suhumi* olarak gösterilmiştir.

⁷ <http://baltvilks.livejournal.com/173999.html>, 16.11.2016

⁸ <https://www.google.com.tr/search?q=%D1%81%D1%83%D1%85%D1%83%D0%BC+%D0%BD%D0%B0+%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B5&sa=N&tbm=isch&tbo=u&source=univ&ved=0ahUKEwiWtsSTpfzSAhUkJkHXE2DAE4ChCwBAg&biw=1199&bih=515#imgrc=XS9nagXyF2kp3M:&spf=129.03.2017>

⁹ https://www.google.com.tr/search?q=abhazya+harita&rlz=1T4NDKB_enTR587TR670&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwjzYrTpvzSAhWEQpoKHXTDAuIQsAQIKA&biw=1199&bih=474#imgrc=QZXakuh5f8N0M:&spf=129.03.2017



Anton İvanoviç Denikin¹⁰

(1872-1947) Güney Rusya'daki Beyaz Terör'ün önderi
Beyaz terör, 1917-1922 Rus iç savaşında Çarlık yanlısı Beyaz orduların, Kızıllara ve kendine destek vermeyen sivil halka yönelik şiddetin adıdır.

Bu adın Türkleri ilgilendiren kısmı 1917 Rus Devrimi olunca durumdan yararlanan Nuri Paşa komutasındaki iki Kafkas fırkası (6 bin mevcutlu) ve 10 bini aşkın Azeri gönüllüsünden oluşan Müslüman birliklerdir.¹¹ Geri çekilen Rus ordusunun arkasından Turan'ı ele geçirmek için bir süre Kafkaslarda savaşan ve sonra dağılan bu Müslüman kuvvetlerin kalıntılarına ya da canlı tutulan hayaline verilen ad Yeşil Ordu'dur. Bu hayali kuvvet, daha Enver Paşa Kafkasya'ya gelmeden önce, onun komutası altında Anadolu'ya yürüyeceği propagandası ile 1919 yılının çaresiz günlerinde halka güç kaynağı oluyordu. Yeşil Ordu'nun Kafkaslardan Turan ülkesinden Anadolu'ya yardıma geleceği söylentisi ona, dışarıdan gelecek yardımcı bir kuvvet olarak bakmayı gerektirirken meseleye dini faktörlerin de tesiriyle efsanevi bir yön de katılmış oluyordu. Bu propagandanın böyle bir planı gerçekten uygulamak isteyen İttihatçılarca yapıldığı iddia edilmiştir.¹²

1917 Rus Devrimi sonrası Kafkaslarda girişilen ileri hareket sırasında Azeri gönüllülerinden oluşturulan Yeşil Bayraklı İslam Orduları'nın başarıları üzerine,¹³ İttihatçıların Turancı düşünceleri yeniden kendini göstermeye başlar. Ne var ki Kafkaslarda bulunan bu birlikler Suriye cephesinin düşmesiyle Batum üzerinden geri çekilmişlerdir. Bütün bunlardan habersiz olan Anadolu'da ise bu durum halka aksettirilmemiştir. Oradaki halk İttihatçıların etkisiyle Enver Paşa'nın başında bulunduğu kuvvetlerin guya Arpaçay'a kadar geldiği yolundaki söylentilerin etkisi altındaydılar.¹⁴

Bunda Enver Paşa'ya bağlı İttihatçı çevrelerin Yeşil Ordu hareketi ve efsanesinin içinde gizli olarak Mustafa Kemal Paşa'ya karşı yürüttükleri bir muhalefetin yatması ihtimali vardı.¹⁵

¹⁰https://www.google.com.tr/search?q=Anton+%C4%B0vanovi%C3%A7+Denikin&rlz=1T4NDKB_enTR587TR670 (29.03.2017).

¹¹ K.Karabekir, **İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkanı**, İstanbul,1967..

¹² Mustafa Yılmaz, **Milli Mücadelede Yeşil Ordu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,Ankara,1987, s.69.

¹³ Mete Tuncay, **Türkiye de Sol Akımlar**,1908-1925, Ankara,3. Baskı, 1978,s.131.

¹⁴ K. Karabekir,age, s.52-53.

¹⁵ Mustafa Yılmaz,age,s.70.

Cemiyetin efsanevi yönünün oluşmasında etkili olan diğer bir neden de Yeşil rengin halk inancında kutsal bir renk olması İslamiyeti temsil etmesiydi. Bu inanç doğrultusunda efsaneleşen Yeşil Ordu'nun bayrağının rengi İslam inanışları gereği Yeşil Bayrak'tı. Yeşil Ordu efsanesini farklı bir biçimde canlı tutanlardan biri de Kazım Karabekir'dir. Doğu Cephesi'ni güçsüzleştirmemek için isyanları bastırmakta kullanılacak askeri birlikleri vermek yerine komutası altındaki yörelerden topladığı küçük milis birliklerini donatıp Batıya gönderirken onlara yeşil bayrak verir ve onlara "Yeşil Ordu" adını verir.¹⁶

Anadolu, en umutsuz günlerde Yeşil Ordu'yu bir kurtarıcı gibi beklemiştir. Enver Paşa'nın Yeşil Ordu'nun başında Anadolu'ya gelmesini düşleyenler az değildir. Kazım Karabekir bundan yararlanarak Yeşil Ordu'nun öncüsü diye ufacık bir müfrezeyi büyücek bir yeşil bayrakla Ankara'ya yollar. Erzurumlu dadaşlardan kurulu müfrezeye, "Yeşil İslam Ordusu geliyor" diye yollarda propaganda yapar.¹⁷

Hakimiyet-i Milliye gazetesi, 40 kişilik öncü müfrezenin Ankara caddelerinde yeşil bayrağı ile vatansever duyguları yeniden dalgalandırdığını yazar.¹⁸

Şu ana kadar anlatılanlardan görüldüğü gibi Yeşil Ordu, kurtuluşa giden yolda düzenli bir ordusu bile olmayan bir ulusun umudu olmuş ve bu umut sürekli canlı tutulmaya çalışılmış ve bir kurtuluş simgesi olarak kendini göstermiştir.

Asıl inceleme konumuz ise Yeşil Ordu Cemiyeti'nin kurulmasıdır. Yeşil Ordu Cemiyeti Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının ardından 1920 Mayıs ayında kurulmuş bir dernektir. Bu cemiyetin veya derneğin Büyük Millet Meclisi hükümetinin yardımına geleceği sanılan Müslüman birlikleriyle yani işin efsanevi yönüyle hiçbir ilgisi yoktur.

1.2. YEŞİL ORDU CEMİYETİNİN KURULUŞ NEDENLERİ

Yeşil Ordu Cemiyeti'nin kurulmasını hazırlayan etken, Milli Mücadele sırasında Mustafa Kemal'in Vladimir İlyiç Lenin'e yazdığı mektupla Rus hükümetinden askeri teçhizat ve maddi yardım talebi ile görüşmelerin başlatılmasıdır. Türk Hükümetinin Rusya ile yakınlaşmasını istemeyen İstanbul'un tutucu basınının, özellikle de saltanata bağlı din adamlarının, ulusçu akımı, Bolşeviklikle suçlamalarına ve ulusçuları birer kafir olarak değerlendirmelerine karşı koymak amacıyla Yeşil Ordu Cemiyeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Bu cemiyete özellikle Yeşil Ordu adının verilmesi de tesadüfi değildir. Bu cemiyete Yeşil Ordu adının seçilmesinde halkın ulusal davaya kazandırılmasının hedeflenmesinin yanı sıra, askerden firarın önlenmesi amacıyla tutucu çevrelerin kullandığı din silahından yararlanılmak istenmesi ana etken olmuştur. İşte bütün bunlar Milli Mücadele şuurunu benimsemiş yeni birliklere duyulan ihtiyacı artırmış, bunun sonucunda Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları ona yardımcı olmak için böyle bir işe girişmişlerdi.¹⁹

Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları'nda cemiyetin kuruluş nedenine ilişkin olarak şöyle demektedir:

¹⁶ Doğu Ergil, age, s.359.

¹⁷ Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi**, İstanbul matbaası, İstanbul, 1974, s.434.

¹⁸ Feridun Kandemir, **Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi**, İstanbul, 1966, s.97.

¹⁹ Mete Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar**, (1908-1925), Ankara, 3.baskı, 1978, s.134.

“Müessisler, birbirini takip eden, kanlı ve tehlikeli vaziyetlere sebep olan dahili ihtilaflar karşısında yeni zihniyete göre yetiştirilmemiş bir ordu ile iş görülemeyeceğini düşünmüşler, inkılap maksadını daha kolaylıkla anlayabilecek bir teşkilat kurmağı kararlaştırmışlardı. Yapılacak bu teşkilatla isyanlar bastırılacaktı.”²⁰

Yeşil Ordu Cemiyeti gizli olarak kurulmasına rağmen cemiyetin kuruluşu Mustafa Kemal Paşa'nın bilgisi dışında değildir. Yeşil Ordu ile ilgili en doğru bilgiyi Atatürk Nutuk'ta şöyle vermektedir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kuruluşundan sonra Ankara'da “Yeşil Ordu” adı altında bir cemiyet teşkil etti. Bu Cemiyetin ilk kurucuları pek yakın ve bilinen arkadaşlardı. Kuruluş maksadını izah için iç isyanları ve bu isyanlara karşı gönderilen ordu kuvvetlerinin ve milli müfrezelerin gösterdikleri bazı durum ve manzaraları hatırlamak icab eder (...) Yeşil Ordu teşkilatının ilk kurucuları arasında bulunan yakın arkadaşlar sırf bana yardım maksadıyla ve beni ayrıca yormamak fikriyle kendileri ön ayak olarak faaliyette bulunmayı uygun görmüşler. Bana, yalnız faydalı bir iş yaptıklarını söyleyerek basit bir tarzda bu teşebbüslerinden bahsetmişlerdi. Ben cidden çok meşgul olduğum için arkadaşların bu teşebbüsleri ile uzunca bir zaman ilgilenemedim. Yeşil Ordu teşkilatı bir bakıma gizli bir teşkilat mahiyetinde kurulmuş ve oldukça genişlemiş. (...) Faaliyete geçmiş olan bu teşkilat, sadece milli müfrezeler meydana getirmek gibi sınırlı bir sahadan çıkmış çok umumi bir gayeye yönelmiş” ti.²¹

Görüldüğü gibi Yeşil Ordu Cemiyeti o günün şartlarında ortaya çıkmış, yasal olmayan bir yapıda olmamakla birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın bilgisi dahilinde ve ona yakın kişiler tarafından kurulmuş bir oluşumdur.

Yeşil Ordu Cemiyeti yasal olmasını sağlayacak kuruluş beyannamesini hükümete vermediği için nizamnamesinde de belirtildiği gibi gizli bir kuruluştur. Zaten cemiyetin kurucuları Mustafa Kemal'in yakın çevresindeki kişilerdi. Ankara'da ulusçu aydınlar tarafından kurulan derneğin üyeleri arasında dönemin iki bakanı Sıhhiye Vekili Dr. Adnan Adıvar ve Maliye Vekili Hakkı Behiç Bayiç, Yunus Nadi, Çerkes Ethem'in ağabeyi Çerkes Reşit Beyler yanında bir dizi İttihatçı milletvekili vardır.²²

Cemiyetin Katib-i Umumiliği görevini ise Hakkı Behiç değil, eskiden Harput valisi olan o sıradaki Tokat Mebusu Nazım Bey üstlenmiştir.²³

Yeşil Ordu Cemiyeti'nin ikisi vekil Büyük Millet Meclis üyesi on dört mebus vardı. Cemiyetin genel merkez üyeleri şu isimlerden oluşuyordu:²⁴

Tokat Mebusu Nazım
İzmir Mebusu Yunus Nadi

(Öztelli- Resmor, Eski Vali,1867 Erzurum-1935)
(Abaloğlu 1879-1945)

²⁰ Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul, 2000, s.494.

²¹ Atatürk, **Nutuk**, Cilt II, s.41-43.

²² Doğu Ergil, **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**, s.360.

²³ Mustafa Yılmaz, **Milli Mücadelede Yeşil Ordu**, s.81.

²⁴ Mustafa Yılmaz, **Milli Mücadelede Yeşil Ordu**, s.80.

Dr. Adnan	(Adıvar, Sıhhiye ve sonra Dahiliye Vekili ve Meclis Reisvekili,1882-1955)
Hakkı Behiç	(Bayiç, Dahiliye ve Maliye Vekili 1886-1943)
Saruhan Mebusu Reşit	(Çerkes Ethem'in ağabeyi) 1877-1919
Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya	(Yiğit, 1880-1952)
Eskişehir Mebusu Eyüp Sabri	(Akgöl, 1876-1950)
İzmit Mebusu Sırrı	(Bellioğlu,1876-1958)
İzmit Mebusu Hamdi Namık	(Gör, 1881-1919)
Bursa Mebusu Şeyh Servet	(Akdağ, 1880-1962)
Bursa Mebusu Muhittin Baha	(Pars, 1885-1954)
Eskişehir Mebusu Hüsrev Sami	(Kızıldoğan,1884-1942)
Kozan Mebusu Mustafa Cantekin	(1878-1955)

Üyelerden on dördüncü kişinin Afyon Mebusu Şükrü Bey veya Saruhan Mebusu M. Celal Bey olduğu sanılıyor.²⁵

Yeşil Ordu Cemiyeti içerisinde yer alan üyelerin büyük bir bölümünün İttihatçı oluşu cemiyetin belli amaçlar etrafında ortak hareket etmesini engellemiştir. Bu nedenle, cemiyet içinde yer alan bu kişilerden bazıları Mustafa Kemal'e yakınlıklarıyla bilinirken bazıları ise, İttihatçılara yakın olmuşlar ve Mustafa Kemal'e karşı oluşturulan muhalefet içerisinde yer almışlardır. Bunun yanı sıra üyelerin bazıları da samimi olarak solculuğa ve bu ideolojiye bağlanmışlardır.

Cemiyet üyeleri, kurulduğu andan başlayarak Ankara'daki resmi Sovyet temsilcisi Şerif Manatov ile ilişki kurmuş ve sosyalizm üzerine açık konferanslar vermişlerdir.

1920 Haziran'ında hazırlanan dernek *Nizamnamesi*, İslam ile komünizmin ilkelerini bağdaştırmak istemiştir. Bu belgeye göre Yeşil Ordu, anti- kapitalist, anti- emperyalist ve anti- militaristtir. Türk aile yaşamına saygılıdır. Devletin ekonomik ve toplumsal alanlarda etkinliğinden ve müdahaleciğinden yanadır. İslamiyetin inançlarına saygılıdır. Batıdan gelen kendini beğenmiş ihtirasları Asya'dan atmağa çalışmakla yolunu hak yolu Allah yolu bilir. Cemiyet bir gizli örgüt olarak ve Rus sosyalistlerinin yöntemlerine uygun olarak çalışır. Türk Yeşil Ordusu, başka memleketlerin Yeşil ve Kızıl Ordularıyla kardeştir. Moskova ile ilişki esas alınmıştır. Ancak Komintern'e²⁶ başvurmasına karşın örgüt yönetimi yanıt alamamıştır.²⁷ Cemiyetin, Komintern'e bağlı bir "sol" örgüt olması istenmesine karşın, gerek NİZAMNAMESİ' nde gerekse bey, paşa ve ağalara karşı örgütün tavrını dile getiren BEYANNAMESİ' nde ve örgütsel eylemlerini yönlendiren TALİMATNAME' sinde öne sürülen sol önerilerin sadece büyük ölçüde ulusçu olmadığı göze çarpmakla birlikte , bir çoğunun oldukça tutucu özelliğe sahip olduğu görülür. Bu belgelerde başlıca vurgulanan konunun Avrupa'nın yoz kültürel değerlerinin saf ve güzel ulusal ve İslami değerleri nasıl

²⁵ Mukaddes Arslan, "Yakın Dönem Tarihimizde Yeşil Ordu Cemiyetine Toplu Bir Bakış", s.905-906.

²⁶ Komintern, Komünist Enternasyonal-Değişik ülkelerdeki komünist partilerin birleşik bir komünist dünya partisi halindeki birliğidir. III. Komünist Enternasyonal Rusyada V.I.Lenin tarafından kurulmuştur(1918-1921) iç savaş döneminde.

²⁷ Doğu Ergil, *Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi*,s.361.

bozduğu ve bu sürecin temelindeki kapitalizm ve emperyalizmle mücadele edilmesi gereği olduğu dikkat çeker.²⁸

“ *Emperyalist, kapitalist namı altındaki medeni zorbalık ve yağmacılık ve Avrupalı fesat ve israflarla Asya'nın saf ve nezih ahlak ve maişetini bozmak için her zamankinden çok Şark'a saldıran ve barış yoluyla de sızarak bu fesatçılık ve zorbalığı zavallı Asya halkına uygulamaya çalışan bugünkü asker ve tüccar politikacı Avrupa'nın bugünkü çabalarına karşı durarak Asya'da ahlak!, insani bir geçim ve Şark'ta Şark'ın kendisine mahsus bir nezahet ve ahlak temizliğini koruyacak olan bir birlik vücade getirmek amacıyla çalışan fikir sahiplerinin meydana getirecekleri aralıksız çalışma ve düşünce tarzına «Yeşil Ordu» adı verilmiştir.*

*Bu belgenin aslına uygunluğu Büyük Millet Meclisi'nce resmi mühür ve Hayati imzasıyla 26.1.1921 gününde onanmıştır”.*²⁹

Ali Fuat Cebesoy, Yeşil Ordu'nun iç isyanlara karşı bir teşkilat olarak oluşturulduğu ancak bu amacının dışına çıktığını görerek bu konuda Mustafa Kemal'i uyarır. Yine Cebesoy'a göre Yeşil Ordu'nun gizli siyasetini izleyenler, bir yandan Türkiye'nin tüm İslam alemleriyle ortak hareket ettiklerini göstermek amacıyla dışarıya karşı kuvvetli bir görünüm sergilemeyi düşünmüşlerdir.

Yeşil Ordu Cemiyeti matbu nizamnamelerini ve görevli memurlarını her tarafa göndermişler ve tüm bunların Mustafa Kemal'in bilgisi dahilinde olduğunu söyleyerek hızla taraftar sayılarını artırmışlardır.

Ankara'nın denetimi altında bulunan Yeşil Ordu'nun güvenilirliği, Çerkez Ethem'in Yozgat ayaklanmasını bastırmak için Ankara'da bulunduğu sırada cemiyete üye olmasıyla değişir. İç isyanları bastırmakla milli mücadeleye birçok hizmeti olan Çerkez Ethem ve müfrezelerinin teşkilata dahil olmasıyla cemiyetle Ankara Hükümeti'nin ilişkileri bozulmuştur. Daha Adapazarı isyanlarının bastırıldığı gün ertesi günü Çerkez Ethem'i yakından takip eden politikacılar, onu kandırarak Padişah'a, Damat Ferit'e ve İngiliz kumandanlığına mektuplar yazdırmışlardır. Sonraları Ethem, bu teşkilatın bir aleti durumuna düşer. Ülkesini terk ederek Yunanistan'a geçer.

O dönemin en gözde kişilerinden olan en güçlü silahlı birliklerinden birine sahip olan Çerkez Ethem'e siyaset yolunu açan bu üyelik, Mustafa Kemal tarafından hiç hoş karşılanmamıştır. Mustafa Kemal öncelikle Yeşil Ordu idarecileriyle konuşarak durumun tehlikeli boyutlarını anlatmış ve gizli cemiyetin kendisini feshetmesi gerektiği konusunda şöyle söylemiştir: “*Arkadaşlardan bazıları sözümü dinlediler ise de diğerleri fesih isteğini kabul etmediler. Cemiyetin genel sekreteri ve İçişleri bakanı Hakkı Behiç, Yeşil Ordu'nun tahmin edilenden daha geniş ve güçlü bir noktaya geldiğini ileri sürerek evvela feshin mümkün olmadığını ifade etti. Ancak bir müddet sonra ikna olarak, feshin lüzumunu kabul etmiştir. Aralarında 3000 gönüllü Kuvay-ı Seyyare birliğinin başında olan Çerkez Ethem, onun ağabeyi Saruhan*

²⁸ Doğu Ergil, **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**,s.361.

²⁹ Sadi Borak, **Yeşil Ordu ve Çerkez Ethem Olayı**, Kırmızı Beyaz Yayınları,İstanbul,2004,s. 90-110.

Mebusu Reşit Bey, Bursa Mebusu Şeyh Servet ve Tokat Mebusu Nazmi'nin bulunduğu diğer idareciler beni dinlemediler.”³⁰

Çerkez Ethem'in bu cemiyete üyeliğinin vatana getireceği büyük tehlikelerin bilincinde olan Mustafa Kemal, bu şartlar altında en doğru çözümün Yeşil Ordu Cemiyetinin hükümetçe kapatılması olduğuna karar verir ve bunun üzerine cemiyet kapatılarak 1920 yazında cemiyetin çalışmaları hükümetçe durdurulur.

Bunun ardından Rusya'dan gelecek yardımı tehlikeye düşürmemek amacına ters düşmemek için Meclis'te resmi bir Türk Komünist Fırkası kurar. Bununla birlikte ülkedeki diğer komünist örgütlerin faaliyetine, İçişleri Bakanlığı genelgesiyle son verir. 18 Ekim 1920 tarihinde kurulan bu fırkanın Türkiye'de komünizmin tek temsilcisi olarak Moskova'da 3.Enternasyonal'e üyelik için başvurur. Bu arada kurulan yeni fırkaya en güvendiği arkadaşlarını koyar. Bunlar arasında Fevzi paşa, Ali Fuat paşa, Kazım paşa, Refet ve İsmet beyler yer alır. 31 Ekim 1920 de Garp Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'ya çektiği telgrafla Mustafa Kemal vatansever ve milli amacın kahramanı olan arkadaşlarının resmi komünist teşkilatının içinde yer almalarını istediği böylece komünist faaliyetleri kontrol edeceğini bildirir.

Mustafa Kemal'in Yeşil Ordu'yu feshetme isteğini reddeden mebuslar 7 Aralık 1920 de Millet Meclisi'ne başvurarak Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nı kurarlar. Ankaralı üyelerin bir bölümü hükümet baskısından sonra, tümüyle sol örgütlerden bağlarını koparırlar. Hakkı Behiç ve arkadaşları o sırada Mustafa Kemal'in kurdurduğu resmi Türkiye Komünist Fırkası'na, Tokat milletvekili Nazım Bey ve arkadaşları da Halk İştirakiyyun Fırkası'na katılmışlardır.³¹

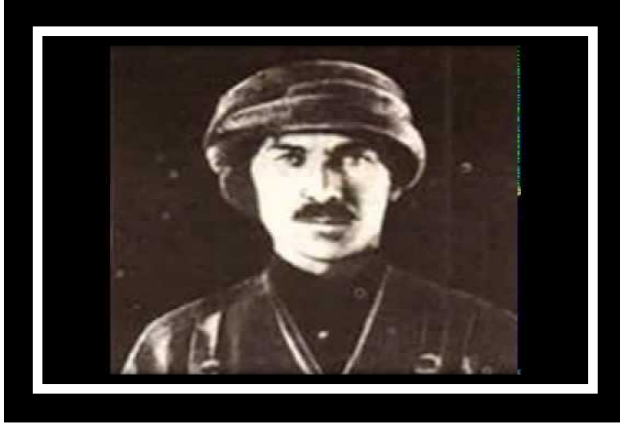
Yeşil Ordu'nun kuruluş ve kapatılması baştan sona incelendiğinde Yeşil Ordu'nun ne işçi hareketi, ne köylü hareketi, ne de geniş halk kitlelerine hitap eden bir oluşum olamadığı görülür. O dönemin şartları gereği doğmuş ve İslamiyet ile sosyalizmi bağdaştırmaya yönelik çabalarda bulunmuştur. Mustafa Kemal'in onayıyla kurulmuş, yine onun kararıyla kapatılmıştır. 1920 Mayısında açılmış ve yine 1920 Ağustosunda kapatılmıştır. Yeşil Ordular içinde yer alanların ideolojik olarak solculukla pek ilgileri yoktur. Ama cemiyet içinden daha sonra sol hareketlere yönelimler olmuştur.

2. ÇERKEZ ETHEM VE YEŞİL ORDU

Yeşil Ordu Cemiyeti, hedeflerini gerçekleştirmeğe uğraşırken birtakım siyasi faaliyetlerde bulunmuşlar bunları yaparken Çerkez Ethem ile ilişkiye girmişler, aynı zamanda Meclis'teki milletvekillerinden bir grup oluşturmaya çalışmışlar, böylece Meclis içinde farklı bir ideolojik muhalefet grubu oluşturmuşlardır.

³⁰ Osman Okyar, **Milli Mücadele Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Mustafa Kemal(1920-1921)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s.74. (Bu bilgede Atatürk yanlış hatırlıyor. H. Behiç Maliye bakanı ve aynı zamanda da genel sekreter Nazım Bey'dir).

³¹ Osman Okyar, age.



32

Cemiyet resmen kapatılmış olmasına rağmen faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu durum cemiyetin kapatılmasında bütünüyle başarılı olunamadığını göstermiştir. Cemiyetin eylem alanı, Ankara'dan Ethem'in egemenliğindeki Eskişehir bölgesine kaymıştır. Ethem cemiyetin kapatıldığı çağrısına uymayarak 1920 yazı sonlarında Eskişehir'de Seyyare-i Yeni Dünya adlı günlük bir gazete yayımlatmıştır. Seyyare-i Yeni Dünya'da yayımlanan yazıların, makalelerin komünizmde İslama ilişkin özellikler, erdemler gören bir yaklaşımla kaleme alındığı görülür. Bu yazılar incelendiğinde, bu yazılardaki bilgi düzeyinin düşük, fakat genel çerçevelerin doğru olduğu belirtilir.³³

1848 yılında yayımlanan Karl Max ve Friedrich Engels'in Komünist Manifestosu'nda yazılı olan şu ifade: “*Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri yoktur. Oysa kazanacakları bir dünya var. Bütün Ülkelerin Proleterleri Birleşin!*”³⁴ ifadesi Bolşevik Çerkez Ethem'de farklı bir yansıma bulacaktır. Şöyle ki: “*Dünyanın Fukara-ı Kasibesi Birleşiniz*”.

Büyük Millet Meclisi'ne karşı Çerkez Ethem'in liderliğini ve Bolşevikliğini savunan “İslam Bolşevik Gazetesi” olarak yayını sürdürülen gazetenin alt başlığı dünya fakirlerine şöyle sesleniyor: “*Dünyanın Fukara-ı Kasibesi Birleşiniz*”. Söz konusu gazetenin sahibi Arif Oruç'tur.³⁵

Hükümetin baskı uygulamaya başladığı andan itibaren Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları Yeşil Ordu'dan ayrılmışlar ve bundan sonra örgütün çalışmalarının, tümüyle Eskişehir'de yoğunlaştığı görülür.

Çerkez Ethem'in kişiliğinin ve elinde bulunan 3000 kişilik kıtanın yanı sıra gazetede yayımlanan yazılarında düzenli ordu çağının bittiği ve artık milis örgütlerin çağının başladığı türündeki yazıları dikkat çekerken, Ethem'e göre komünizmin halk ordusu biçiminde örgütleniş isteğini vurguluyordu. O sırada Ankara'nın elinde doğru dürüst düzenli bir ordunun olmaması ve o dönem için güçlü bir milis ordusu bulunan Ethem'i daha korkutucu yapıyordu.

³² [https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87erkez_Ethem\(29.03.2017\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87erkez_Ethem(29.03.2017)).

³³ Doğu Ergil, *Milli Mücadele*, s.362.

³⁴ Karl Marks, Friedrich Engels, *Manifesto*, Çev: Tektaş Ağaoğlu, Öncü Kitapevi, İstanbul, 1970, s.87.

³⁵ Mustafa Yılmaz, age., s.114-115.

Bütün bunların farkında olan Mustafa Kemal'in tavsiyelerini dinlemeyip Yeşil Ordu'nun feshine karşı çıkan 3000 kişilik bir askeri kıtanın başında bulunan Çerkez Ethem ve kardeşleri, düzenli orduya katılma kararına uzun süre karşı çıktılar. 1921 Ocak ayında kendilerine karşı harekate geçen düzenli ordu kıtalarının taarruzu sonucunda tüm gönüllü askerler esir düşer. Ethem, Reşit ve Tevfik kardeşler de Yunan ordusuna kaçabilmişlerdir.³⁶

Anadolu'nun içinde bulunduğu kargaşa ortamından yararlanarak ortaya çıkan Yeşil Ordu, Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası, Gizli Komünist Partisi ve Resmi Komünist Partisi birbirlerinden kesin biçimde ayrılmış kuruluşlar olmadığına farkına varmıştı Mustafa Kemal. Bu durumun farkına varan Mustafa Kemal'in, bizzat isteği doğrultusunda Ankara'da Resmi Komünist Partisi kurulmuş; buna katılmayı reddeden Yeşil Ordu Cemiyeti'nin bazı üyeleri ise Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nda yer almışlardır. Mustafa Kemal komünist partisi çatısı altında bu kişileri kendi kontrolü altında tutmaya çalışmış ve dağınık biçimde ülke içinde kontrolsüz çalışmalarına izin vermemiştir.

Diğer bir olay da, bu oluşumlar içine katılan Çerkez Ethem'in düzenli ordu kurma isteğine karşı gelerek milis kuvvetleri toplayarak sorun oluşturmasıydı. Yeşil Ordu Cemiyeti'ne katılarak Bolşevik Taburu'nu oluşturan Çerkez Ethem, bu yönüyle çok büyük bir tehdit olarak görülmüştür. Sürekli Bolşevik söylemlerle milis kuvvetler toplayan Çerkez Ethem'in kendilerine katılımını sağlayan ittihatçılar, Çerkez Ethem'i ve Bolşevizmi kullanarak kontrolsüz bir güç gibi ülkede faaliyetlerini artırmaktaydılar. Bütün bu olaylar üzerine Ankara Hükümeti'nin solu bastırma kararı aldığı ve Çerkez Ethem üzerine askeri birlikler gönderdiği bir sırada Türkiye'ye 19 kişiyle giren Mustafa Suphi, eşi ve arkadaşlarının sonunu getiren olay, Ankara'nın 1921 yılının ilk aylarında uygulamaya koyduğu solu bastırma politikasının bir uzantısı olarak kendini gösterir. Bu dönemde Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Türkiye için neden bir tehdit olarak algılandığı konusu, aşağıda ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

3.MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MUSTAFA SUPHİ VE ARKADAŞLARI

Mustafa Suphi 1883 yılında Giresun'da doğmuştur. Babası Osmanlı Devleti'nin yüksek memuru olan Ali Rıza Bey'di. Annesi ise Samsun Belediye Reisi Halil Hilmi Bey'in kızı Memnune Hanım'dı. Babasının çeşitli illerde valilik yapması Mustafa Suphi'nin ilk öğrenimini Kudüs ve Şam'da idadi öğrenimini ise Erzurum'da yapmasına neden olur. Daha sonra İstanbul Hukuk Mektebine kaydolan Suphi, Paris'te Siyasal Bilgiler Mektebinde okur. Bu dönemde onun, İttihatçılara yakın olduğu ve hükümetin gazetesi olan Tanin'in muhabirliğini yaptığı bilinmektedir.

³⁶ Osman Okyar, **Milli Mücadele Dönemi**,s.75.



Paris'ten İstanbul'a dönüşü 1908 yılına, İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği günlere rastlar. *Tanin*, *Servet-i Fünun* ve *Hak* gazetelerine yazılar yazar; Ticaret Mekteb-i Alisi'nde, Darülmualimin-i Aliye ve Mekteb-i Sultani'de hukuk ve iktisat dersleri verir. Mustafa Suphi'nin bu dönemde çıkan yazılarında sosyalizmin izine rastlanmaz. Bu dönemde Suphi, İttihat ve Terakki'ye karşı olan muhalefet içinde yer alır. Öyle ki İttihat Terakki'ye muhalif "Hürriyet ve İtilaf"çılar arasında yer alır. Ferit Tek ve Yusuf Akçura'nın kurduğu "Milli Meşrutiyet Fırkası"na katılır.³⁸ 1913 Haziran ayında Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi üzerine diğer muhalifler ile birlikte tutuklanarak Sinop'a sürülür.³⁹

Sinop'tan sürgünde bulunduğu yıllarda Mustafa Suphi'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Beynelmilel Farmasonluğuna karşı Milli bir Farmasonluk kurmayı tasarladığını ve birlikte Sinop'tan kaçışlarını A. Bedevi Kuran eserinde açıklamaktadır.⁴⁰

Sinop'tan kaçanların batıya ve Mısır'a gitmelerine karşın 1914 yılının başlarında Mustafa Suphi, Rusya'ya kaçar. Önce siyasi mülteci olan Mustafa Suphi, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Osmanlı tebaasından olduğu için sürgüne gönderilir. Önce Kaluga'ya daha sonra da Uralsk şehrine sürülür.

Sürgün yıllarında Türk kökenli çeşitli devrimcilerle ve Bolşevikler'le tanışır. Doğu cephesinde esir düşerek Rusya içlerine sürgüne gönderilen Anadolu askerleri arasında çalışma yürütür. Suphi'nin Bolşevik düşüncelerle tanışıp devrimci bir çalışma yürütmeye başlaması 1914-15 yıllarına denk düşer.⁴¹

Bazı araştırmacılar, burada Kazan Türkleriyle de tanışmasının, onun Bolşevikleşmesinde etkili olduğu düşüncesindedirler.

1917 Ekim Devrimi'nden sonra Moskova'ya gider. Halk Komiseri Josef Stalin ile görüşür. Stalin tarafından kurulan "Müslüman Komiserliği"ne bağlı olarak kurulan "Türk Şubesi"nin oluşturulmasını sağlar. Bu dönemde Rusya'da yaşayan Türkler ve Osmanlı savaş esirlerinin Rusya iç savaşında Kızıl Ordu saflarında savaşmalarını sağlar.⁴²

Bundan sonra Yeni Dünya gazetesi masrafları Sovyet Rusya hükümetince karşılanılarak çıkarılır. Bu gazete vasıtasıyla, Bolşevik propagandanın yanı sıra İttihat ve Terakki'yi suçlayan yazılar yayımlanır. Odesa ve Kırım'da çalışmalarını yürütür.

³⁷[https://www.google.com.tr/imgres?imgurl=https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9b/Mustafa_Suphi\(29.03.2017\).](https://www.google.com.tr/imgres?imgurl=https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9b/Mustafa_Suphi(29.03.2017).)

³⁸ Mustafa Yılmaz, **Milli Mücadelede Yeşil Ordu**, s.51.

³⁹ Mete Tunçay, **Sol Akımlar**,s.196.

⁴⁰ Ahmet Bedevi Kuran, **-Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri, ve Milli Mücadele**,İstanbul,1959,s.622.

⁴¹ **Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi, SSCB Bilimler Akademisi**,Çev: A. Hasanoğlu,İstanbul,1979,s.56.

⁴² Mustafa Yılmaz, s.53.

Gerçek anlamda Anadolu'ya yönelik çalışmaya başlaması Mayıs 1920'de Bakü'ye gelmesi ile olmuştur. Bu dönemin zirvesi 10 Eylül 1920'de 15 bölgeden gelen 75 delege ile Türkiye Komünist Partisi'nin kurulmasıdır. Burada kendisinden evvel Anadolu'dan gelen İttihatçılar tarafından kurulmuş Türk Komünist Fırkası'nı düzenleyerek Anadolu'daki hareketleri yönlendirmeye çalışır.

Mustafa Suphi doğrudan Türkiye'ye yönelik faaliyetleri doğrultusunda, Ankara Hükümeti ile ilişki kurmak amacındadır. Bu nedenle Bakü teşkilatı merkez heyeti üyelerinden Süleyman Sami, Mustafa Suphi ve azadan Mehmet Emin'in imzalarını taşıyan 15 Haziran 1920 tarihli dilekçeyi Mustafa Kemal'e getirir.⁴³ Mektupta Anadolu'da Bolşeviklerin serbestçe çalışmalarına izin verilip verilmeyeceği, Bolşevikliğin Anadolu'da uygulamaya konulabilmesi için şimdilik Bolşevik programında ne gibi değişiklikler düşünüldüğünü ve programın tatbiki konusunda TBMM'nin görüşleri sorularak bundan sonra yürütülecek işlerde Sovyet Hükümeti'nin bu komiteyi yetkili kıldığı ve Sovyet yardımlarının da Bakü teşkilatı aracılığıyla yapılacağı bildirilir.

Bu teşebbüs sonrası Süleyman Sami'ye izin verilmiş; o da önce Eskişehir'e ve sonra Ankara'ya gitmiş; bu arada, Gizli Türkiye Komünist Partililer, Yeşil Ordular ve resmi çevrelerle ilişki kurmuştur.⁴⁴

Bundan sonra Mustafa Suphi 17 temmuzda Bakü'den Talipzade Yusuf Ziya Bey ile Kazım Karabekir'e bir mektup gönderir.⁴⁵ Salih Zeki'yi Erzurum'a göndererek Ankara ile ilişki kurmanın yollarını genişletmeye çalışır. 2 Ağustosta Kazım Karabekir ile görüşen Salih Zeki Büyük Millet Meclisi Reisliğine, Türkiye Komünist teşkilatının maksadını açıklayan bir mektup göndererek Azerbaycan'a döner.⁴⁶

Mustafa Kemal Paşa, "Bakü'de Türkiye İştirakiyyun Komitesi Heyet'i Merkeziye Reisi Mustafa Suphi Bey ve Azadan Mehmed Emin Yoldaşlara" başlığını taşıyan 13.09.1330(1920) tarihli ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal imzasıyla bir mektup gönderir. Mektupta Mustafa Kemal, Komünist Fırkası'yla aynı gaye için çalışmakta olduklarından duyduğu memnuniyeti belirtmiş, Ankara'daki yönetimin Sovyet idaresine benzediğini, içtimai inkılabın da halktan doğmuş olan Büyük Millet Meclisince idare edildiğini, bunun dışında girişilecek başka bir hareket ve teşkilatlanmaların milletin birliğini ve direnişini kıracağını belirterek aynı gaye uğruna çalışan Bakü'deki teşkilatın Büyük millet Meclisi ile ilişki kurması gerektiğini bildirmiş ve mektubuna Türkiye Komünist Partisiyle sıkı ilişkilere girmek için Büyük Millet Meclisi nezdinde tam yetkiye sahip bir temsilci göndermelerini ayrıca Ankara tarafından Bakü'ye gönderilen Memduh Şevket Bey ile temas kurmalarını isteyerek son verir.⁴⁷

Bundan sonra Mustafa Suphi 1920 yılı Kasım ayında Mustafa Kemal'e son bir mektup daha gönderir. Mustafa Suphi'nin Ankara'ya gelmesine Millet Meclisi'nin rızası olduğunu yazmaktadır.⁴⁸ Bundan sonra Türkiye'de oluşmakta olan komünist hareketin başına geçmek için Mustafa Suphi ve arkadaşları bu tarihlerde Ankara'ya gelmek üzere Sovyet Büyükelçi Budiy Midivaniy'in heyetine dahil olarak yola çıkarlar ve 28 Aralık 1920 'de Kars'a gelirler.

⁴³ Ali Fuat Cebesoy, **Moskova Hatıraları**,s.44-46.

⁴⁴ Mete Tunçay, **Sol Akımlar**,s.206.

⁴⁵ Karabekir, **İstiklal**,s.770.

⁴⁶ Cebesoy,**Moskova**,s.47-48.

⁴⁷ M. Yılmaz, **Yeşil Ordu**, s.61-61.

⁴⁸ K. Karabekir,**İstiklal**, s. 782. Tunçay, "**Poul Dumont'un yazısı...**" s.78., İleri, **Atatürk ve Komünizm**, s.24.

Buradan Sovyet heyetinden ayrıılıp Ankara'ya gönderilmelerine izin verilmez. Durumu fark eden Suphi, arkadaşlarının Erzurum üzerinden kendilerinin de Tiflis yoluyla bundan sonraki seyahatlarını deniz yoluyla tamamlamak istediklerini Karabekir'e iletir. Karabekir ise buna karşı çıkar ve hepsinin Erzurum üzerinden giderek halkın hissiyatını görmelerini ister aksi halde Bakü'ye dönmek zorunda kalacaklarını söyler.⁴⁹

Bunun üzerine Kazım Karabekir, Erzurum Valisi Hamit Bey ile arasında haberleşmeden sonra heyete karşı nasıl davranılacağı kararlaştırılır. Erzurum Valisi Hamit Bey eski ittihatçılardan olup "Delî" diye tanınmaktadır.⁵⁰ Heyetin Erzurum'a gelişi bu plan doğrultusunda hazırlanan şiddetli gösterilere sebep olur.

Mustafa Suphi ve arkadaşlarına gösterilen olumsuz tezahürat sonucu heyet Trabzon'a hareket eder. Trabzon'da da aynı türden davranışlarla karşılaşan heyet, Bakü'ye dönmek üzere Batum'a gönderilmek için Yahya Kahya'nın adamları tarafından bir motora bindirilmişse de daha sonra bunlar, kahyanın emriyle 28 Ocak 1921 yılında denizde boğdurularak öldürülmüşlerdir.⁵¹

Atatürk olayı izler ve örneğin 25 Ocak tarihli telgrafla Vali Hamit'ten kurulun kaç kişiden oluştuğunu onların da Erzurum'dan yola çıkarılıp çıkarılmadığını sorar. Konuyu tanıklara dayanarak aydınlatmayı deneyen Mahmut Goloğlu'na göre, Mustafa Suphi'nin karısıyla birlikte 19 kişi eden kurulunun iki üyesi olan Süleyman Sami ve Mehmet Emin milliyetçi kişiler diye korunur ve Erzurum'da kafileden ayrılır. Yüzbaşı Nedim Agah ile Yüzbaşı Yakup hasta diye bıraktırılır. Trabzon'da da Veteriner Yüzbaşı Abdülkadir, dava vekili Mehmet Efendi'nin kardeşi olduğundan bir rastlantı sonucu Mustafa Suphi'nin akıbetinden kurtulur. Mehmet Efendi, Kayıkçılar Kahyası Yahya'nın genel vekilidir ve Veteriner Yüzbaşı Abdülkadir'in yeğeni eski Trabzon ve Yalova Noteri Salih Çağatay'a göre, Yahya Kahya, kardeşini kurtarmak isteğiyle genel vekiline şöyle bir iddiada bulunmuştur: "Mustafa Suphi ve arkadaşlarını ortadan kaldırmak için Ankara'dan mektup aldım."⁵²

Mustafa Suphi için 28 Ocak'ta Trabzon'da resmi tören düzenlenir. O sıralarda lise öğrencisi olan Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta'ya göre, lise öğrencileri tabur halinde Mustafa Suphi'yi karşılamaya çıkarılır. Fakat Yahya Kaptan tertibiyle, Mustafa Suphi ve arkadaşları şehre sokulmadan bir motorla Karadeniz'e açılmaya zorlanır ve orada öldürülür.

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının ölümüyle ilgili olarak Prof. Dr. Niyazi Berkes'e göre olay, bütünüyle İttihatçıların bir tertibidir. Prof. Dr. Hikmet Bayur'a göre ise, Mustafa Suphi'nin Enveristlerle düşmanlığı dolayısıyla bu iş İttihatçıların işidir.

SONUÇ

Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın isteği doğrultusunda kurulan ve daha sonra kapatılan Yeşil Ordu Cemiyeti yerine kurulan Resmi Türkiye Komünist Partisi'ne katılmayı kabul etmeyen Yeşil Ordu Cemiyeti'nin bazı üyeleri ise Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nda yer almışlardır. Diğer taraftan bu cemiyete katılan Çerkez Ethem'in düzenli ordu kurulması kararına karşı çıkarak cemiyetin silahlı gücünü oluşturması ve bolşeviklik

⁴⁹ Karabekir, *İstiklal*, s.853.

⁵⁰ Doğan Avcıoğlu, *Millî Mücadele Tarihi*, s.642.

⁵¹ M. Yılmaz, *Yeşil Ordu*, s.66.

⁵² Doğan Avcıoğlu, a.e., s.643.

doğrultusundaki tutumu çok ciddi bir sorun olarak görülmüştür. Bu olayların devamında Ankara Hükümeti, Çerkez Ethem üzerine askeri birlikler yollamıştır. Tam da bu sırada Türkiye'ye Sovyet heyetiyle giren Mustafa Suphi ve arkadaşlarının sonunu getiren olay, aslında Ankara Hükümeti nin 1921 yılının ilk aylarda Bolşevikliği bir tehlike olarak görmesi sonucu uygulaya koyduğu, solu bastırma politikasının bir devamı olarak kendini gösterir. Ankara Hükümeti'nin bu yönde bir politika izlemesinde Mustafa Suphi ve arkadaşlarının ihtilal yapmak ve ülkede Bolşevizmi kurmak düşüncesiyle ülke içindeki tutumlarının da payı olduğu düşünülebilir.

Mustafa Kemal Paşa ilk başlarda TBMM ile temaslar kurulması için girişimlerde bulunduğu zamanlarda Mustafa Suphi başkanlığındaki Türkiye Komünist Teşkilatı'na karşı ılımlı tavır aldığı görülüyor. Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Suphi'den ulusal çıkarlar doğrultusunda İttihatçılar, Ermeniler ve Sovyet Rusya ile ilişkiler kurulup geliştirilmesi konularında yararlanılabileceğini düşünmüş olabilir. Ancak Mustafa Suphi'nin Türkiye'de gizli faaliyetlerde bulunarak Azerbaycan'da Türk harp esirleri arasında seferberlik ilan ettirerek ordu oluşturmaya çalışması Ankara'da hükümetin isteği dışında gelişen komünist faaliyetleri ve Çerkez Ethem isyanı gibi olaylar Mustafa Kemal'in Mustafa Suphi ve teşkilatına karşı tavrını değiştirmesine neden olmuştur.

Ülke içinde yapılan propagandalar sebebiyle, Sovyet Rusya benzeri bir rejimin kurulması yönünde yapılan faaliyetlerin önü kesilmiş, içte ve dışta gelişme gösteren komünist faaliyetlere karşı tedbir alınmıştır. Sovyet Rusya ile ilişkilerin artırılmasına çalışıldığı bir dönemde komünist propaganda ve faaliyetlerin önüne geçebilmek için 1921 yılında sert önlemlere başvurulmuş içteki komünist teşkilatlanma ortadan kaldırılırken dışardan gelen bu tür faaliyetlerin ülkeye sokulmamasına çalışılmıştır.

Yeşil Ordu, Milli Mücadele döneminde Sovyet Rusya'dan gelecek yardımları tehlikeye sokmamak için Sovyet Rusya'nın desteğini kazanmak amacıyla bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın onayıyla kurulmuş ve daha sonra bu Cemiyet'in faaliyetleri ülke çıkarları açısından sakıncalı bulunarak kapatılmıştır. Cemiyetin kapatıldıktan sonra, yerine Resmi Türkiye Komünist Fırkası kurulmuştur. Ancak Yeşil Ordu'nun bazı üyeleri bu karara uymayarak Gizli Komünist Partisi ile ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Mustafa Kemal, Anadolu'daki hareketin batı dünyası tarafından Bolşevik hareket olarak görülmesi endişesini ortadan kaldırmak amacıyla bu tür hareketleri bastırma yönünde hareket etmiştir.

KAYNAKLAR

- Aslan, Yavuz, Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997.
 Atatürk, Nutuk, Cilt II, s.41-43.
 Avcıoğlu, Doğan ; *Milli Kurtuluş Tarihi*, İstanbul matbaası,, İstanbul, 1974, s.434.
 Berkes, Niyazi; *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.
 Borak, Sadi ; *Yeşil Ordu ve Çerkez Ethem Olayı*, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul, 2004.
 Cebesoy, Ali Fuat; *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2000, s.494.
 Ergil, Doğu ; *Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981.
 Güneş, İhsan, Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

- İleri, Rasih Nuri; *Atatürk ve Komünizm*, Scala Yayıncılık, İstanbul , 2013.
- Kandemir, Feridun; *Atatürkün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası* ,Sinan Matbaası,İstanbul,1966.
- Karabekir, Kazım ; *İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkanı*, İstanbul,1967.
- Kuran, Ahmet Bedevi; -*Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri*, ve *Milli Mücadele*,İstanbul,1959,s.622.
- Marks, Karl, Engels, Friedrich; *Manifesto*, Çev: Tektaş Ağaoğlu, Öncü Kitapevi,İstanbul,1970,s.87.
- Mukaddes Arslan, “*Yakın Dönem Tarihimizde Yeşil Ordu Cemiyetine Toplu Bir Bakış*”, s.905-906.
- Okyar, Osman ; *Milli Mücadele Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Mustafa Kemal(1920-1921)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1998.
- Tunçay, Mete ; *Türkiye de Sol Akımlar,1908-1925*, Ankara,3. Baskı, 1978.
- Tunçay, Mete ; *Paul Dumont'un Yazısı Dolayısıyla Mustafa Suphi Üstüne Notlar*, Birikim Dergisi, s.50-60.
- Yılmaz, Mustafa ; *Milli Mücadelede Yeşil Ordu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,1987.
- Yüceer, Saime; *Milli Mücadele Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri*, Sentez Yayınları,2.baskı, İstanbul,2016.
- Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi*, SSCB Bilimler Akademisi, Çev: A. Hasanoğlu,İstanbul,1979.
- <http://baltvilks.livejournal.com/173999.html>,(16.11.2016).
- https://www.google.com.tr/imgres?imgurl=https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9b/Mustafa_Suphi(29.03.2017).
- https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87erkez_Ethem(29.03.2017).
- https://www.google.com.tr/search?q=abhazy+harita&rlz=1T4NDKB_enTR587TR670&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwjzYrTpvsSAhWEQpoKHXTDAuIQsAQIKA&biw=1199&bih=474#imgrc=QZXakuh5f8N0M:&spf=129.03.2017.
- https://www.google.com.tr/search?q=Anton+%C4%B0vanovi%C3%A7+Denikin&rlz=1T4NDKB_enTR587TR670 (29.03.2017).